

Літ.: Чистович И. А. Санкт-Петербургская духовная академия за последние 30 лет (1858–1888). – СПб., 1889. – С. 22, 40; Корольков И. Н., прот. Высокопреосвященный Иоанникий, митрополит Киевский и Галицкий. – К., 1899. – 24 с.; Скворцов В. Н. Высокопреосвященнейший Иоанникий, первоприсутствующий член Святейшего Синода, митрополит Киевский и Галицкий. – СПб., 1899. – XXXII с.; Титов Ф. И. Высокопреосвященный Иоанникий, митрополит Киевский и Галицкий. – К., 1899. – [1], 49 с.; Він же. Иоанникий Руднев // ПБЭ. – Т. VI. – СПб., 1905. – Стлб. 771–784; Крайний К. К. Иоанникий (Руднев Иван Максимович) // ПЭ. – Т. 25. – М., 2010. – С. 67–72.

М. Л. Ткачук

ЙОАНИКІЙ (СОКОЛОВСЬКИЙ Феодосій Семенович) [рос. Иоанникий (Соколовский Феодосий Семенович)] (24.03[05.04].1889*–02.04.1938**), архієпископ РПЦ, випускник КДА – церк. діяч.

Нар. у с. Нянівка Радомисльського пов. Київ. губ. (нині – Малинського р-ну Житомирської обл.) *** у сім'ї диякона. Після закінчення Києво-Софійського ДУ (1901–06) та КДС (1906–12) навчався у КДА (1912–16), де здобув ступ. канд. богослов'я (ухвала Ради КДА від 01.04.1916). Випускний твір, написаний під керівництвом в. о. доц. В. З. Белолікова, присвятив темі: «Единоверие в понимании православных, раскольников и раскольничаствующих единоверцев» (рукопис зберігається в ІР НБУВ). Вступивши до КДА в чині рясофорного послушника, у студентські роки прийняв чернечий постриг та був висвячений на ієромонаха.

Після закінчення КДА з 1916 служив полковим священиком у 319-му піхотному Бугульминському полку. За не підтвердженими документально даними, згодом обіймав посаду священика Свято-Тихвінського жін. монастиря у м. Катеринославі (нині – м. Дніпропетровськ).

21.10.1921 був призначений єпископом Бахмутським і Слов'яносербським, вікарієм

Катериносл. єпархії (чин хіротонії звершено 03.11.1921). На відкритті Бахмутського з'їзду духовенства та мирян (23–24.08.1922) виступив із антиобновленською промовою. Був заарештований співробітниками Донец. Губвідділу ДПУ. Під зобов'язання щодо підтримки обновленської «Живої церкви» невдовзі звільнений з-під варті. У середині листопада 1922 заарештований вдруге разом із тимчасово керуючим Катериносл. єпархією архієпископом Агапітом (Вишневським) у справі приховування останнім церк. коштовностей (за припущенням дослідників, поштовхом до цього арешту став донос Й.). Після понад 7 місяців перебування у Катериносл. в'язниці звернувся до прокуратури із заявою, у якій висловив «щире каяття у своїй попередній роботі» та пообіцяв «найрішучішим способом боротися із контрреволюційними діями серед духовенства».

Після звільнення розгорнув у Катериносл. єпархії активну антиобновленську кампанію, налагодивши зв'язок із Патріархом Московським і всієї Росії Тихоном (Беллавіним) і створивши у Катеринославі тихонівське церк. управління. Після чергового арешту в листопаді 1923 був засуджений Катериносл. губернським ревтрибуналом до 1 року суворої ізоляції із подальшою висилкою за межі України. На підставі розгляду справи Верховним судом (за касаційним порядком) у грудні 1923 був звільнений з-під варті, однак позбавлений права на проживання у Харків., Київ., Донец., Катериносл., Подільській губерніях протягом 3 років.

Попри цю заборону, у лютому 1924 був призначений Патріархом Тихоном керуючим Харків. єпархією у сані архієпископа, а невдовзі – його повноважним представником в Україні (Патріарша грамота від 25.03[07.04].1924). Розгорнув на Харківщині боротьбу із обновленцями, в результаті якої повернув до Патріаршої Церкви, за власним твердженням, до 700 парафій. Однак уже в серпні 1924 Харків. церк. рада мусила звернути увагу Патріарха Тихона на негативні

* За ін. даними – 24.02[08.03].1890.

** За ін. даними – 15.01.1938.

*** За ін. даними – у с. Мигалки Радомисльського пов. Київ. губ. (нині – Бородянського р-ну Київ. обл.)

явища у житті єпархії, пов'язані із негідною поведінкою Й., не відповідною церк. канонам і звичайним моральним нормам. У вересні 1924 Й. було звільнено від управління Харків. єпархією та переведено на Омську архієрейську каф-ру. Відмовившись від цього призначення, мешкав у Харкові та Катеринославі. Наприкінці 1924 був обраний органами ДПУ на роль одного з організаторів «із середовища тихонівців угруповання, яке буде домагатися від Патріарха Тихона повної автокефалії Української Православної Церкви (тихонівської)». За даними дослідників, під час чергового арешту на поч. 1925 був завербований співробітниками ОДПУ.

Скориставшись висилкою чинного архієпископа Катеринославського Володимира (Соколовського-Автомова) до Москви без права виїзду, на підставі самочинно проведених єпархіальних виборів у Катеринославі Й. оголосив себе «архієпископом Катеринославським і Донецьким» та надав розпорядження не згадувати ім'я Патріарха Тихона під час богослужінь. Реакцією останнього на «йоаникіївщину» стала пряма заборона Й. (26.02.1925) служити у межах Катериносл. і Харків. єпархій, підтверджена указом від 25.03.1925.

12.04.1925 брав участь у похороні Патріарха Тихона у Донському монастирі в Москві. 14.04.1925 звернувся до Місцєблюстителя Патріаршого престолу митрополита Петра (Полянського) із доповідною запискою, де заявив, що «избран народом єпархиальным епископом Екатеринославщины», а отже має намір здійснювати, «с разрешения гражданской власти», керівництво єпархією. 23.04.1925 оголосив благочинним Катериносл. єпархії про свій вступ на каф-ру й запропонував «игнорировать совершенно» будь-які вказівки чинних архієреїв – архієпископа Володимира (Соколовського-Автомова) і вікарного єпископа Стефана (Андріяшенка). Указом Патріаршого Місцєблюстителя від 19.05.1925 Й. був

заборонений у священнослужінні «в пределах всея православныя Российския Церкви впредь до канонического суда над ним».

Разом із єпископами Лубенським Феофілом (Булдовським), Вінницьким Павлом (Погорілком), Золотоніським Сергієм (Лабунцевим) та Сновським, вікарієм Черніг. єпархії Сергієм (Іваницьким) ініціював скликання у м. Лубни 04–05.06.1925 Собору єпископів України. За сценарієм ДПУ, на Соборі було проголошено створення «Соборно-єпископської церкви», що обстоювала автокефальний статус УПЦ, її розбудову на засадах канонічності, соборноправності та нац. реформування. Й. було затверджено у статусі архієпископа Катеринославського і Донецького, призначено тимчасово керуючим Харків. єпархією й обрано першим заступником виконавчого органу Собору – Президії.

Однак приєднання Й. до «канонічної автокефалії» не набуло очікуваної підтримки духовенства Катериносл. єпархії: вже на найближчому єпархіальному з'їзді наприкінці 1925 половина делегатів висловила Й. недовіру. У грудні 1925 рішенням 13 єпископів Укр. екзархату РПЦ на чолі з Екзархом усієї України митрополитом Михайлом (Єрмаковим) Й. та ін. членів Собору єпископів України було позбавлено свящ. сану й відлучено від Церкви. Відповідний документ, підтверджений 05.01.1926 Заступником Патріаршого Місцєблюстителя митрополитом Сергієм (Страгородським), було поширено в укр. єпархіях.

Стрімко втрачаючи підтримку пастви, у березні 1926 Й. та єпископ Феофіл (Булдовський) оскаржили зазначені заборони у створеному в Москві за ініціативи ОДПУ «Временном Высшем церковном совете» (ВВЦС), що проголосив себе керівним органом РПЦ. 08.03.1926 його голова архієпископ Григорій (Яцковський) скасував накладену єпитимію. Виборюючи владні повноваження, у вересні 1926 Й. інспірував звернення «Днепропетровского єпархиального

управління» до ВВЦС, яке висловлювало цілковиту підтримку цього органу та засуджувало претензії Соборно-єпископської церкви на автокефалію й «узко-націоналістические стремления» окремих її очільників. У відповідь у жовтні 1926 Й. було запрошено «для обмена мнений» до Москви, а 22.11.1926 включено до складу ВВЦС «от Украинской Православной Церкви». 09.12.1926 Президія Собору єпископів України задовольнила клопотання Й. про звільнення від обов'язків заступника голови Президії, відклавши питання про його подальше перебування у складі Собору до наступної сесії. У схваленому того ж дня зверненні до ВВЦС Собор єпископів, збурений включенням укр. представника до цього органу без згоди та відома Собору, заявив про те, що Й. «по способу избрания является, скорее, представителем ВВЦС на Украине, чем представителем Украинской Православной Церкви в ВВЦС», і що його дії суперечитимуть діям Собору єпископів, ідеології якого Й. «совершенно неожиданно стал не сочувствовать».

Опинившись у лавах григоріанського єпископату, 11-13.05.1927 Й. узяв участь у нараді єпископів-прихильників ВВЦС у Москві, підтримавши всі її рішення та відозви. Наприкінці 1927 (за ін. даними – на поч. 1928) указом ВВЦС Й. було піднесено до сану «митрополита» і переведено на Ульяновську каф-ру (григоріанську). Отримавши нове призначення, із переїздом не поспішав: прибув до Ульяновська лише після того, як представники григоріанських парафій, не дочекавшись Й. протягом 4 місяців, звернулись до органів рад. влади із клопотанням про вибори нового архієрея. Особливого зацікавлення єпархіальними справами не виявив; більшість часу проводив у відрядженнях за межами єпархії. У 1933 вийшов на спочинок.

17.10.1937 заарештований співробітниками НКВС. Проходив у т. зв. ульяновській справі з обвинувачення 78 кліриків і мирян

у членстві в «единой общелаостной церковно-монархической, фашистско-повстанческой контрреволюционной организации». Утримувався у тюрмі м. Куйбишева (нині – м. Самара, РФ). 21.12.1937 засуджений Трійкою Управління НКВС у Куйбишевській обл. за статтями 58-8, 58-10, 58-11 до вищої міри покарання. Розстріляний у Куйбишеві. Місце поховання невідоме.

Реабілітований ухвалою Військ. трибуналу Приволзького воєнного округу 14.01.1956.

Арх.: ІР НБУВ. – Ф. 304. – Дис. 2382; ЦДІАУК. – Ф. 711. – Оп. 1. – Спр. 10590; Оп. 3. – Спр. 3858.

Опубл. дж.: Разрядный список учеников Киево-Софийского духовного училища, составленный Правлением училища в конце 1904–1905 учебного года // КЕВ. – 1905. – Отд. офиц. – С. 259; Разрядный список воспитанников Киевской духовной семинарии за 1911–1912 учебный год // Там само. – 1912. – № 25. – С. 329; Извлечение из журналов Совета Киевской духовной академии за 1912–1913 учебный год. – К., 1913. – С. 15, 39, 40; Акты Святейшего Тихона, Патриарха Московского и всея России, позднейшие документы и переписка о каноническом преемстве высшей церковной власти, 1917–1943 / сост. М. Е. Губонин. – М., 1994. – С. 424, 298, 678; Следственное дело Патриарха Тихона. – М., 2000. – С. 658; *Игнатуша О. М.* Протокол сесії Собору православних єпископів усієї України у м. Лубни 4–5 червня 1925 р. // Пам'ятки : археогр. щорічник. – Вип. 8. – К., 2008. – С. 188–201; Лубенский раскол и «иоанникиевщина» в документах Патриаршей канцелярии // ВЦИ. – 2008. – № 1 (9). – С. 58, 59, 60–73, 79–80, 81, 83, 84; «Собор епископов весьма удивлен...». Документы по истории лубенского и григорианского расколов и о роли ГПУ в развитии их взаимоотношений / вступ. ст., публ. и прим. свящ. Александра (Мазырина) // Вестник ПСТГУ II : История. История РПЦ. – 2012. – Вып. 5 (48). – С. 107–108, 112, 113, 114, 115, 117, 122–134; Книга памяти Самарской области. – Режим доступа: <http://www.memo.ru/memory/samara/>. – Назва з екрана.

Літ.: Митрополит С.-Петербур. и Ладоский Иоанн [Снычѳ]. Церковные расколы в Русской Церкви 20-х и 30-х годов XX столетия – григорианский, ярославский, иосифлянский, викторианский и другие. Их особенность и история. – Изд. 2-е, доп. – Сортавала, 1993. – С. 22, 56, 57, 61, 70, 73, 76; *Дмитриев В., прот.* Симбирская Голгофа : 1917–1938. – Ульяновск, 1996. – С. 49–59; *Матвеев М., свящ.* История Харьковской епархии (1850–1988). – Х., 1999. – С. 59–62; *Феодосий (Процюк), митр.* Обособленческие движения в Православной Церкви на Украине (1917–1943). – М., 2004. – С. 278, 285, 339–341, 343, 345–347, 372, 381, 395–399, 539; *Алексий (Скала), прот.* Церковь в узах : История Симбирско-Ульяновской епархии в советский период. 1917–1991. – Ульяновск, 2007. – С. 175; *Тригуб О. П.* Рос. Пра-

восл. Церква в Рад. Україні 20–30-х рр. ХХ ст. : інституційний розкол та міжконфесійні відносини : дис. ... д-ра істор. наук : спец. 07.00.01. – К., 2009. – С. 116–123, 241–252, 257, 260, 284, 320; Никитин Д. Н. Иоанникий (Соколовский Феодосий Семенович) // ПЭ. – Т. 25. – М., 2010. – С. 114–115; Татаринцов С. И. Репрессированные православные иерархи из Бахмута и Сталино // Праці центру пам'яткознавства. – Вип. 18. – К., 2010. – С. 221–222.

С. Л. Кузьміна, М. Л. Ткачук

ЙОАСАФ (РОМАНОВ Микола Іванович) [рос. Иоасаф (Романов Николай Иванович)] (03[15].1857–16.02[01.03].1911), єпископ РПЦ, випускник КДА – церк. діяч і педагог.

Нар. у с. Марково Рильського пов. Курської губ. (нині – Рильського р-ну Курської обл. РФ) у сім'ї священика. Навчався у Рильському ДУ (1867–73), Курській ДС (1873–79) та на богослов. відділенні КДА (1879–83). На 3-му курсі підготував і захистив у червні 1882 канд. твір «Можно ли признать фетишизм первоначальной формой религии?» (рукопис зберігається в ІР НБУВ), визнаний Радою КДА на підставі відгуку доц. Ф. С. Орнатського «весьма удовлетворительным». Наприкінці 4-го курсу склав магістерські іспити з грец. і лат. мов та осн. богослов'я (30.04.1883) та дав три пробні уроки з класичних мов (10.05.1883; 13.05.1883). Закінчив КДА зі ступ. канд. богослов'я (ухвалу Ради КДА від 30.05.1883 затверджено митрополитом Київським і Галицьким Платоном (Городецьким) 18.07.1883) і правом на здобуття ступ. магістра на підставі захисту друкованої магістерської дис. без додаткових випробувань.

З 29.09.1883 призначений викладачем лат. мови Подільської ДС. Звільнившись зі служби 05.06.1891 через хворобу, мешкав у с. Дроновка (нині – Глушковського р-ну Курської обл.). Наприкінці 1893 подавав клопотання про призначення на одну з вакансій священика, однак отримав пропозицію єпископа Курського Ювеналія (Половцева) поновитися на духовно-навч. службі.

24.01.1894 призначений вчителем взірцевої 2-класної церковнопарафіяльної школи при Курській ДС. З 20.09.1896 – помічник інспектора цієї семінарії. 11.02.1901 рукопокладений у сан ієрея в цілібатному стані. 02.09.1902 переведений на посаду помічника доглядача Белгородського ДУ.

26.02.1905 прийняв чернецтво (чин постригу звершено єпископом Курським і Белгородським Питуримом (Окновим)). 29.04.1905 піднесений до сану архімандрита і призначений настоятелем Рильського Свято-Миколаївського монастиря Курської єпархії.

10.03.1906 призначений на новостворену каф-ру єпископа Рильського, 2-го вікарія Курської єпархії (чин хіротонії звершено 26.03.1906 у Соборі в ім'я ікони Божої матері «Знамення» Знаменського монастиря м. Курська). Під час перебування на Рильській каф-рі (із резиденцією у Свято-Миколаївському монастирі) опікувався розвитком церковнопарафіяльної освіти та протисектантської місіонерської діяльності.

Часто хворіючи (страждав на виразку шлунка), клопотав про переведення на службу до якоїсь із півд. єпархій із сприятливішим для здоров'я кліматом. 22.09.1910 призначений єпископом Новгород-Сіверським, вікарієм Черніг. єпархії. Невдовзі після прибуття до місця призначення важко захворів і вже не повертався до справ.

Помер у Чернігові на 54-му році життя. Згідно із заповітом похований поблизу олтарної частини Свято-Успенського собору Чернігів. Єлецького монастиря.

Арх.: ІР НБУВ. – Ф. 175. – № 1997; Ф. 304. – Дис. 861; ЦДІАУК. – Ф. 711. – Оп. 3. – Спр. 1342.

Опубл. дж.: Протоколы Совета Киевской духовной академии за 1881–1882 учебный год. – К., 1882. – С. 230–233, 302; Извлечение из протоколов Совета Киевской духовной академии за 1882–1883 учебный год. – К., 1883. – С. 218–220, 225–226, 233; Состав Святейшего Правительствующего всероссийского Синода и российской церковной иерархии на 1910 г. – СПб., 1910. – С. 124–125; Каплинецкий И., прот. Памяти Преосвященного Иоасафа, епископа Новгород-Северского, бывшего епископа Рильского // Курские